

УДК [784.4.087.68.071.1/2:398.8(=161.2)]:37.011.3](477)"18/19"О.Кошиця
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vas.26.2025.84–91>

ОБРОБКИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ОЛЕКСАНДРА КОШИЦЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Богдан ПРИТУЛА

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0504-0401>

*Національна музична академія імені Петра Чайковського
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, Київ, Україна, 01001
e-mail: prutyla1998@ukr.net*

Вивчено значення творчості видатного композитора Олександра Кошиця, зокрема його обробок українських народних пісень у вітчизняній та зарубіжній культурі, які помітно повпливали на подальше вдосконалення хорового виконавства, розвиток національного репертуару та професіоналізацію хорової школи.

Прочитовано О. Кошиця про роль української пісні в збереженні цінностей та традицій народу, а також наведено декілька фактів із життя Олександра Антоновича, які стали рушійною силою в його подальшій дослідницькій діяльності. Автор не лише проводить аналіз кількох творів митця, а й досліджує вплив його хорової творчості на розвиток та популяризацію українського мистецтва за межами України. У висновках автор описує основні етапи наукового дослідження та подальші плани щодо вивчення хорової спадщини О. Кошиця.

Обробкам українських народних пісень О. Кошиця, хор якого вперше їх представив на міжнародних сценах, притаманні глибоке розуміння народного мелосу, вишукана гармонізація та індивідуальний підхід. О. Кошиць зумів поєднати традиційну мелодику з поліфонічною хоровою фактурою, що значно розширило художні можливості українського хорового мистецтва і завдяки чому наша народна пісня здобула світове визнання.

Ключові слова: Олександр Кошиць, хорове мистецтво, українська пісня, обробки народних пісень, фольклор, цінності та традиції.

Постановка проблеми. Коли Україна переживає важкі часи в історії свого існування, надзвичайно важливо – зберегти культурні надбання її народу. Адже саме за вивченням цих надбань можна говорити про особливості української нації як носія культурної спадщини. Йдеться про фольклор та традиції. У найвіддаленіших куточках українську народну пісню сприймають із великим розумінням та оваціями. Б. Амброзієвич у своїй доповіді пише: “...Українська народна пісня – це дзеркало, в якому вірно відбивається широке і багатогранне життя-буття нашого народу, його доля і недоля по через довгі століття по сьогоднішній день. В нашій пісні, в її чародійній силі криється одна з тайн нашої незломної живучості...” [14].

Досліджуючи популяризацію української народної пісні та любові до неї, ми з впевненістю можемо акцентувати увагу на постаті Олександра Кошиця –українського хорового диригента, видатного композитора, вченого-етнографа, талановитого педагога. Варто зауважити, що в часи переслідування українського народу творчість його в Україні була на десятки років під суворою забороною.

Мета дослідження – аналіз хорової творчості Олександра Антоновича Кошиця, зокрема його обробок українських народних пісень, та детальне вивчення їхньої ролі в розвитку хорового мистецтва в Україні та за її межами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. З дослідженням життєпису та творчої діяльності О. Кошиця ми можемо ознайомитися з багатьох наукових видань. Існує твердження, що “...Олександр Кошиць – це не тільки педагог і легендарний український хоровий диригент, композитор та етнограф, він безмежно відданий український патріот, який пропагував пісню і музикою високу культуру українського народу...” [13]. Серед науковців, музикознавців, які активно цікавилися статтю О. Кошиця, можна виділити Я. Стеха, С. Салія, М. Головащенко, В. Соболя та ін.

Виклад основного матеріалу. Ще в першому десятиріччі ХХ ст. ім’я О. Кошиця було відоме в Києві, де він робив свої перші кроки як диригент та музикант. Важливу роль у становленні майбутнього хорового світоча відіграв Микола Лисенко – видатний композитор та основоположник української музики, що був його керівником. Не минуло й десяти літ, як слава про талановитого митця, композитора, етнографа розлетілася Україною, а згодом – і за її межами.

Він став засновником Української республіканської хорової капели (згодом – Українського національного хору), до репертуару якого ввів авторські твори та обробки народних пісень Миколи Лисенка, Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка та власні [1, с. 318].

На долю видатного митця випало чимало випробувань. Не бажаючи підкорятись російсько-комуністичному режиму, О. Кошиць емігрував до Європи, згодом – у США. Перебуваючи на чужині, він ні на мить не забував про українську пісню. У 1930 р. взяв участь у перших українських культурно-мистецьких фільмах, завдяки яким про нашу музику довідались за кордоном. Згодом йому було доручено керувати створенням українського музичного супроводу до фільму “Маруся Богуслава”.

Варто згадати також сорок дві українські народні пісні в обробці Олександра Кошиця, що вийшли в Нью-Йоркській фірмі “Вітмарк і син” із текстом у англійському перекладі і розійшлися мільйонним тиражем. Ці пісні, як і численні виступи Українського національного хору, значно впливали на розвиток хорового мистецтва США і спонукали американців звернути особливу увагу на розвиток акапельного співу, якого раніше там не існувало [7].

Про концертні виступи капели під орудою Олександра Антоновича згадують очевидці: “...Коли Україна конала в муках, наша велика чарівниця пісня, пісня благовісниця на повний голос лунала над світом у виконанні

Української республіканської капели, а пізніше – Українського національного хору під орудою Олександра Кошиця і несла людям радість пізнання нового, невідомого для них хорового мистецтва та його геніального творця – українського народу, а відтак і самої новонародженої держави України, існування якої сотні років було покрите мороком невідомості” [7].

Зворушливо, з великою любов’ю згадує О. Кошиць куточки рідного краю та людей, серед яких минуло його дитинство. Розкішна чарівна природа відобразилася на його характері, сприяючи вихованню видатного артиста. Та найвагоміший вплив на розвиток його таланту мала народна музика в особі його матері, яка знала багато пісень, та родини, що кохалася у співі [6].

Неможливо оминати активну мистецьку діяльність О. Кошиця у Канаді, куди він переїхав на запрошення української громади. Там митець провадив педагогічну діяльність: навчав майбутніх диригентів, керував українським хором та активно працював над записами українських народних пісень. До речі, до останніх днів життя він робив аудіоматеріали для платівок.

Упродовж усього життя, багатого на події, Олександр Антонович зарекомендував себе як талановитий викладач співів у різних навчальних закладах Києва, як керівник хору – в Музично-драматичній школі Миколи Лисенка, філармонічному товаристві “Боян”, в Київському університеті Святого Володимира, Вищих жіночих курсах, Київській опері, Імператорському музичному училищі та багатьох інших мистецьких закладах.

Діяльність Кошиця як етнографа також заслуговує на увагу. Любов до української пісні надихала його на музично-етнографічні експедиції, завдяки яким до сьогодні збереглося чимало пісень різних жанрів. Упродовж трьох експедицій О. Кошиць, натхненний обробками народної творчості, зібрав понад 500 пісень, які підніс на високий художній рівень.

У Кошиця було особливе ставлення до аранжування пісенного фольклору, який зумів збагнути завдяки знанням та досвіду музичного етнографа. Глибока мудрість та яскрава музична фактура водночас – це ті риси, що вирізняють пісні композитора серед творів інших митців. А їхню різножанровість та поетичні тексти запам’ятовують слухачі.

Аналізуючи обробки українських народних пісень О. Кошиця, можна стверджувати про конкретні стиль та принципи аранжування. “...Створення одного, а то й двох варіантів пісні майже ніколи не задовольняли Олександра Антоновича (особливо в більш зрілому віці). Багата і різноманітна тематика народних пісень та надзвичайно тонке розуміння їх змісту, при невичерпній творчій фантазії, завжди викликали в Олександра Антоновича потребу якщо не гармонізувати, то виконувати майже кожний куплет по іншому...” [6].

Діяльність диригента надавала можливість О. Кошицю бачити обробки пісень не тільки з композиторського погляду, а й з позиції хорового керівника, і доводити їх до вишуканого звучання. Він відчував, у котрому куплеті і в котрій частині, якими художніми засобами треба скористатись, щоб виділити конкретний голос, слово, той чи інший уривок у мелодійній лінії, щоб, підкресливши характер окремих фраз і речень, якнайглибше розкрити образ, пісню загалом і зміст кожної строфи зокрема.

З цього приводу О. Кошиць писав: “Пісня – музичне оповідання про те, чи інше, а тому вона містить в собі всі елементи драми. А через те композитор повинен розробляти її по куплетах в низку музичних картин. Це єдиний певний спосіб виявлення всього сюжету. А те не тільки можливе, але ж і необхідне й важливе, бо народна пісня, як продукт творчості колективної містить в собі стільки драматичного матеріалу, що в дійсності вона не може бути повністю вичерпана” [6].

Пісні, над якими працював композитор, охоплюють широкий тематичний спектр: кохання, обжинки, обряди, колискові, долю українського народу.

Наприклад, у пісні “Зашуміла ліщинонька” йдеться про щире кохання дівчини до хлопця. Тут композитор використовує змінний розмір 5/4–3/4, динаміку в межах $p-mf-f$, доповнення насиченої гармонії, розписаної на чотири голоси (С.А.Т.Б.), партію фортепіано. Побудова акордів не викликає сумнівів, що О. Кошиць був фаховим музичним теоретиком.

Привертає увагу також “Пісня про Байду”, де композитор поєднує спів соліста – баритона або тенора – з мішаним хором. Позначення темпів допомагають чітко збагнути всю велич та драматизм змісту, акценти *tenuto* та речитатив – отримати уявлення про епоху, в яку цей твір був створений, та його роль в історії України. На відміну від більшості обробок, “Пісню про Байду” виконують а *capella*.

Особливо слухачів та виконавців зацікавлюють “Журба” і “Косив козак сіно”, які звучать як один цілісний твір та виконуються один за другим. Першу пісню співають солісти (А, Б), а другу – увесь хор. Незмінним залишається доповнення фортепіанного супроводу. Цей задум композитора свідчить про те, що він був новатором у написанні та обробці українських народних пісень.

Більшість обробок народних пісень передбачають фортепіанний супровід, хоча сам композитор уважав, що звучання а *capella* глибше розкриває зміст твору. Однак в ті роки було заведено виконувати українські хорові пісні в супроводі фортепіано, навіть коли в цьому не було такої необхідності.

Кошиць О. А., віддаючи належне традиції, мав свою думку. Він писав: “...Пісня має самодостатню красу, а тому ніяких прикрас акомпанементу вона не потребує. Пісню треба будувати а капела. Як жолудь, вона містить в собі всі ознаки пишного кучерявого дуба, котрого повинен виростити композитор. Гармонійний уклад пісні, так само, як і контрапункту, треба брати з самої пісні, з її власних елементів, бо в противному разі вона буде одягнена в чужу одежу...” [9, с. 35].

У зворушливій та ніжній колисковій “Ой ходить сон коло вікон” композитор використовує притаманні українському народу мотиви, які передають гойдання колиски. Спів на *mormorando* “км”, “гм” огортає слухача відчуттям затишку, а сопранове соло спонукає поринути у світ казки. Фортепіанний супровід виконує функцію, доповнюючи хор та соліста.

Пісня “Гей, я козак з України” передає велич мужнього духу українського народу. Швидкий темп виконання, ритмічно побудовані

тривалості надають творові танцювального характеру. Текст від однієї особи засвідчує незламність та стійкість нашої нації. Незважаючи на незгоди та бажання ворогів знищити українську ідентичність, наша пісня пробуджує в нащадків голос пращурів та відкриває очі на їхню минувшину...

У творчому доробку Олександра Кошиця є чимало таких обробок українських народних пісень, що стали сенсацією у 20-х роках ХХ ст. Він полонив своїх сучасників не тільки музикальністю, а й своєю особистістю. Високоосвічений, історик, вирізнявся колосальною ерудицією, пам'яттю, зарекомендував себе знаменитим промовцем, дотепником, темпераментним й водночас вразливим. Під час репетицій він нервував, а на концертах – навпаки, мав тільки піднесений настрій. Виходив на сцену бадьоро, елегантною ходою, з усмішкою, і щоразу пісні під його диригуванням звучали по-новому, хористи його розуміли і виконували всі його вказівки. Тож великий маестро доводив виконання хору до досконалості [6, с. 9].

Музикознавці писали, що енергетика О. Кошиця та його вплив на хористів були такими могутніми, що ті, підкоряючись диригенту, творили диво: свої голоси вони мов перетворювали на музичні інструменти, на яких грає він, диригент-чарівник. Він мав феноменальну інтуїцію щодо образу пісні. Неначе провидець, бачив задалегідь, якими мистецькими засобами можна зіграти на струнах людської душі. Такого ефекту хормейстер досягав завдяки вмінню глибоко відчувати красу й передавати її засобами хорового звучання, котре часто нагадувало оркестрову злагоженість. Упродовж життя він керував десятками хорів – великих і малих, більш чи менш талановитого складу, а от результату досягав завжди однакового. професор В. Щербаківський – його сучасник – згадує, яким задоволенням було для нього спостерігати, як Кошиць проводить репетиції. На його очах він творив, чарував, дивував. Оскільки Кошиць і хор для нього був єдиним неподільним організмом, то він вимагав від співаків знати ноти напам'ять, керуючись девізом “Слова і ноти мусять бути в голові, а не голова – в нотах” [8].

Висновки та перспективи подальших розвідок. О. Кошиць – геніальна особистість. Як нікому іншому, йому були доступні всі таємниці створення пісні не лише української чи слов'янської загалом, а й народів Заходу й Сходу, з якими його зводила доля.

Кошиць О. виплекав плеяду хорових диригентів. Як один із кращих знавців і популяризаторів українських церковного та світського піснеспівів, він створив п'ять літургій, низку кантів, цикли колядок і щедрівок, понад півтори тисячі обробок народних пісень.

Можна стверджувати, що на долю видатного, хоча, на перший погляд, звичайного, чоловіка випала важлива місія. Завдяки його любові до рідної землі та пісні, світ відкрив для себе Україну та її хорове мистецтво з неповторними традиціями. Тож сподіваюсь, що моє дослідження стане вдалим початком до більш детального вивчення хорової спадщини Олександра Антоновича Кошиця, відкривши ще незвідані сторінки його життя і творчості.

Список використаної літератури та джерел

1. Головащенко М. Феномен Олександра Кошиця. Київ : Музична Україна, 2007. 588 с.
2. Калуща Н., Пархоменко Л. Олександр Кошиць: мистецька діяльність у контексті музики ХХ сторіччя. Київ : Фенікс, 2012. 416 с.
3. Корсун Л. Чи знаєте ви, хто такий Олександр Кошиць? Retrieved from : <http://www.parafia.org.ua/biblioteka/statti/chy-znajete-vy-hto-takyj/>.
4. Кошиць Олександр Антонович (1875–1944). З піснею через світ: подорож Української республіканської капели / передмова, упоряд., літ. обробка, заг. ред.: Олександр Кошиць; Михайло Іванович Головащенко. Київ : Рада, 1998. 326 с.
5. Корнійчук В. “БОГУ СЛАВА!” – кажуть у Богуславі. Українська музична газета. 1995. № 3 (17).
6. Кошиць О. Українські народні пісні для мішаного хору. Музично-хорове товариство УРСР / упоряд. О. Мінківський. Київ : 1968. 324 с.
7. Кошиць О. Спогади. Київ : Рада, 1995. 387 с.
8. Кошиць О. Про українську пісню й музику. Київ : Музична Україна, 1993. 48 с.
9. Історія в школі: Київ : Наук.-методичний. журнал. Вид-во. “Етносфер”, 2008. № 11, 12.
10. Коваль Р. Олександр Кошиць і Кубань. Нариси з історії Кубані. Київ, 2004.
11. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції : навч. посібник. Український світ. Київ, 2002. 440 с.
12. Чедрик В. Олександр Кошиць. Вісті Богуславщини. 1994. 29 листопада. № 91.
13. Головащенко М. Олександр Кошиць і його хор як вісник світової слави української пісні. URL:// <http://www.parafia.org.ua/person/koshyts-oleksandr/>.
14. Українська пісня. <https://zbruc.eu/node/69134>
15. НОВИНИ: Кошиць повертається в Україну URL : <http://www.uvkr.com.ua/ua/news/koshyc.html>.

References

1. Holovashchenko, M. (2007). Fenomen Oleksandra Koshytsia Kyiv : Muzychna Ukraina.
2. Kalutska, N., Parkhomenko, L. (2012). Oleksandr Koshyts: mystetska diialnist u konteksti muzyky XX storichchia. Kyiv : Feniks.
3. Korsun, L. Chy znaiete vy, khto takyi Oleksandr Koshyts? Retrieved from : <http://www.parafia.org.ua/biblioteka/statti/chy-znajete-vy-hto-takyj/>.
4. Koshyts Oleksandr Antonovych (1875–1944). (1998). Z pisneiui cherez svit : podorozh Ukrainskoi respublikanskoi kapely / peredmovai, uporiad., lit. obrobka, zah. red.: Oleksandr Koshyts, Mykhailo Ivanovych Holovashchenko. Kyiv : Rada.

5. Korniiichuk, V. (1995). "BOHU SLAVA!" – kazhut u Bohuslavi. // *Ukrainska muzyczna hazeta*. (17).
6. Koshyts, O. (1968). *Ukrainski narodni pisni dlia mishanoho khoru. Muzychno-khorove tovarystvo URSR / uporiad. O. Minkivskiyi*. Kyiv.
7. Koshyts, O. (1995). *Spohady*. Kyiv : Rada.
8. Koshyts, O. (1993). *Pro ukrainsku pisniu y muzyku*. Kyiv : Muzychna Ukraina.
9. *Nauk.-metod. Zhurnal. "Istoriia v shkoli"*: (2008). Kyiv : Vydav. "Etnosfer", 11,12.
10. Koval, R. (2004). *Oleksandr Koshyts i Kuban. Narysy z istorii Kubani*. Kyiv.
11. *Ukrainskyi khorovyi spiv: Aktualizatsiia zvychaievoi tradytsii*. (2002): navch. posibnyk. *Ukrainskij Svit*.
12. Chedryk, V. (1994). *Oleksandr Koshyts. Visti Bohuslavshchyny*. 29 lystopada, 91.
13. Holovashchenko, M. *Oleksandr Koshyts i yoho khor yak visnyk svitovoi slavy ukrainskoi pisni*. Retrieved from : <http://www.parafia.org.ua/person/koshyts-oleksandr/>
14. *Ukrainska pisnia*. Retrieved from : / <https://zbruc.eu/node/69134>.
15. *NOVYNY: Koshyts povertaietsia v Ukrainu*. Retrieved from : <http://www.uvkr.com.ua/ua/news/koshyc.html/>.

THE ARRANGEMENTS OF UKRAINIAN FOLK SONGS BY OLEKSANDR KOSHYTS AND THEIR INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF CHORAL ART IN UKRAINE

Bohdan PRYTULA

*National music academy of Ukraine named after Pyotr Tchaikovsky,
Creative postgraduate studies,
Architect Gorodetskoho St.1-3/11, Kyiv, Ukraine, 01001
e-mail: prutyla1998@ukr.net*

The article emphasizes the significant contributions of the outstanding composer Oleksandr Koshyts and his arrangements of Ukrainian folk songs. It includes an analysis of several of his works and examines the impact of his choral activities on the development and promotion of Ukrainian art beyond the country's borders. The text presents various facts from Oleksandr Antonovych Koshyts's life that served as motivating factors for his research endeavors. Additionally, it includes examples of Koshyts's own reflections on the importance of Ukrainian songs in preserving the values and traditions of the Ukrainian people. The conclusions outline the main stages of scientific research conducted on Koshyts's choral work and suggest future plans for further exploration. His arrangements of Ukrainian folk songs are notable for their deep understanding of folk melodies, subtle harmonization, and individualized approach to each piece. Koshyts successfully combined traditional melodies with polyphonic choral textures, significantly expanding the artistic possibilities of Ukrainian

choral music. Through his efforts, Ukrainian folk songs achieved international recognition, as Koshyts's choir was among the first to present them on global stages. His arrangements greatly influenced the evolution of choral performance, the establishment of a national repertoire, and the professionalization of the choral landscape in Ukraine.

Examining the work of O. Koshyts provides a deeper understanding of the role of folk songs in the development of Ukrainian culture and their integration into the global music scene.

Keywords: Oleksandr Koshyts, choral art, Ukrainian songs, arrangements of folk songs, folklore, values, and traditions.

Стаття надійшла до редколегії 17.02.2025

Прийнята до друку 28.05.2025